

KWETSBARE LEERLINGEN IN DE RODE ZONE

**Wouter Verschaeve – voorzitter sectoroverleg Aanloophase & IBAL en
coördinator Groep Intro vzw**

Ellen Goovaerts – voorzitter sectoroverleg NAFT en directeur Arktos vzw

Jan Langeroot – Stafmedewerker, Groep Intro vzw

Katleen De Rick – Stafmedewerker, Arktos vzw

Begin maart 2020 trokken de centra voor deeltijds beroeps-
onderwijs aan de alarmbel: heel wat leerlingen die extra on-
dersteuning nodig hebben zullen die binnenkort mogelijk niet
meer krijgen. Door de recente introductie van het duaal leren
en de geplande ‘inkanteling’ van het stelsel van leren en werken in dat
systeem ontstaan er namelijk leemtes in het continuüm van ondersteu-
ning op maat. Die ondersteuning was er tot nu toe wel, in het bijzonder
voor de meest kwetsbare jongeren. De aanbieders van NAFT, Aanloophase
en IBAL delen die bezorgdheid¹. We zien een grote groep jongeren, voor-
namelijk in het deeltijds onderwijs, maar ook in het buitengewoon secundair
onderwijs (BUSO), die nog moeilijk te motiveren zijn voor het leren op
school of op een werkplek. Als het onderwijs hun geen toereikend aanbod
meer biedt, is hun recht op leren in gevaar. In dit artikel tonen we wat
nodig is opdat elke jongere een goed traject krijgt, ook de meest kwets-
bare, en waar nu leemtes dreigen te vallen. Welke consequenties hebben
de veranderingen van 2019 in het onderwijslandschap?

TOT 2019: PERSOONLIJKE ONTWIKKELINGSTRAJECTEN, VOORTRAJECTEN, BRUGPROJECTEN EN TIME-OUT

De school is voor zeer veel scholieren een plaats waar ze om diverse redenen graag zijn. Daar verwerven ze kennis en vaardigheden, ontwikkelen ze hun sociaal leven en ontplooiën ze hun persoonlijkheid. Een klein deel van de leerlingen verliest door achterstand of persoonlijke problemen het perspectief om de schoolloopbaan succesvol af te ronden en haakt af.

Het deeltijds onderwijs biedt al decennia een plek aan veel van die jongeren en is daardoor een alternatief voor de leerlingen die moeite hebben met het leren op de schoolbanken. Het telt circa 9 000 leerlingen. Het is de bedoeling dat ze er door de combinatie van leren en werken een kwalificatie kunnen behalen. Er is echter een grote groep die eigenlijk niet meer schoolbereid is. Vaak zijn het leerlingen die al een hobbelige schoolcarrière kenden in het voltijds onderwijs. Zij kiezen voor leren en werken voor de minder schoolse aanpak (wat niet betekent dat ze niet meer willen leren) en niet per se voor de combinatie van leren en werken. Dat maakt dat niet al die leerlingen bij instap willen werken (arbeidsbereid zijn) of in staat zijn om te werken (arbeidsrijp zijn). Door specifieke methodieken en trajecten (modulair aanbod, graadklassen en zelfs graadoverstijgende groepen, alternatieve trajecten voorbereiding op en begeleiding bij het werk ...) slagen heel wat jongeren er via leren en werken in om hun schoolloopbaan tot een goed einde te brengen.

Tot 2019 vormde de combinatie van leren en werken met een persoonlijk ontwikkelingstraject (POT) een alternatief voor de leerlingen die niet schoolbereid en niet arbeidsbereid waren. Dat was een traject waarin zowel methodisch (praktijklessen, ateliers, ervaringsleren ...) als pedagogisch (positieve begeleidershouding, focus op groei, herstel ...) tegemoetgekomen werd aan de noden van die kwetsbare groep. De nadruk op kwalificatie werd tijdelijk vervangen door nadruk op persoonlijke groei en competentie. Daarvoor werd ook de expertise vanuit andere sectoren (jeugdwerk, welzijn, vormingswerk ...) ingeroepen.

Daarnaast kon leren en werken gecombineerd worden met een voortraject: een goed alternatief voor de leerlingen die evenmin schoolbereid maar wel arbeidsbereid waren, zij het nog niet (voldoende) arbeidsrijp om te leren op de werkvloer. Met alternatieve leermethodes werd er gewerkt aan arbeids- en loopbaancompetenties. Het centrum voor leren

en werken (CLW) zorgde voor de algemene vorming en de vaktechnische competenties.

Een andere mogelijkheid voor jongeren die wel arbeidsbereid waren maar nog essentiële componenten misten om te werken in het normaal economisch circuit (tempo, samenwerkingsvaardigheden ...), waren er brugprojecten. Dankzij een tewerkstelling bij bijvoorbeeld vzw's of openbare besturen werkten ze in een beschermde omgeving aan hun arbeidscompetenties.

In het schooljaar 2018-2019 konden ongeveer 2 300 jongeren met die drie alternatieven in een onderwijstraject blijven². Velen vervulden hun voltijds engagement zo lang ze leerplichtig waren en behaalden certificaten en/of getuigschriften, sommigen zelfs hun diploma.

Tot slot was er ook nog de mogelijkheid van time-out: leerlingen die moeite hadden om te functioneren in een klas en op school kregen buiten de schoolcontext een training in sociale vaardigheden om daarna terug te keren naar hun klas of school. Die schoolexterne begeleiding kon ingezet worden voor alle jongeren, zowel uit het voltijds als uit het deeltijds onderwijs.

SINDS SEPTEMBER 2019: NAFT, AANLOOPFASE EN IBAL

De conceptnota's van de Vlaamse Regering 'Samen tegen schooluitval' en 'Duaal leren: Een volwaardige kwalificerende leerweg' uit 2015 zetten heel wat in beweging. Het duaal leren werd ontwikkeld en de alternatieve trajecten werden herbekeken. In september 2019 werd het budget van de Vlaamse overheid voor POT en voortrajecten overgeheveld van onderwijs naar welzijn en gebruikt voor een nieuw aanbod, de Naadloos Flexibele Trajecten (NAFT).

De middelen, oorspronkelijk voor de leerlingen uit het deeltijds onderwijs, werden beschikbaar gemaakt voor het volledige secundair onderwijs. De focus verschoof naar preventie van schooluitval en het aanbod kon zowel voor leerlingen als voor de ondersteuning van de scholen ingezet worden. NAFT biedt meer kansen en mogelijkheden dan de persoonlijke ontwikkelingstrajecten en voortrajecten. Een meer gevarieerd

Terwijl het aanbod vroeger van die aard was dat er voor elke leerling een gepast traject gevonden kon worden, is dat nu niet meer het geval.

aanbod om in te spelen op vragen en noden, meer flexibiliteit en de mogelijkheid om te kunnen werken met leerlingen, klassen, leerkrachten en school ... maken de trajecten dynamischer en duurzamer. Toch zijn er enkele belangrijke kanttekeningen. Het preventief werken met leerlingen, leerkrachten en scholen beoogt effecten op langere termijn. Het streven naar positievere schoolomgevingen en meer succeservaringen van leerlingen in hun schoolcarrière zal leiden tot minder vroegtijdige afhakers wegens schoolmoeheid, maar het mag ons niet blind maken voor de groep jongeren die perspectief missen in de laatste jaren van hun leerplicht. Een tweede kanttekening is dat het financieringskader van NAFT, gericht op een flexibel en gevarieerd aanbod, op preventie en op een groot bereik, de meest complexe en tijdsintensieve begeleidingen onder druk gezet heeft. Ten derde heeft NAFT als kerndoelstelling gekwalificeerde uitstroom door (her)aansluiting bij een schools traject. Voor de kwetsbare jongeren in het secundair onderwijs is dat vaak te hoog gegrepen. Zoals eerder gezegd werkt het klassieke concept 'school' niet (meer) voor iedere leerling. Tot slot kan NAFT niet meer gelden als een invulling van het voltijds engagement, terwijl dat bij POT wel kon.

In 2019 verdween ook het brugproject. In de plaats kwam de aanloopfase. De aanloopfase, die methodieken uit de voortrajecten en brugprojecten bundelt, is sterk gericht op arbeidsbereide maar nog niet arbeidsrijpe jongeren. De nadruk ligt op het wegwerken van drempels om te kunnen leren op een reguliere werkvloer. Terwijl de aanloopfase zeker een goede ondersteuning geeft aan arbeidsbereide jongeren in de component 'werkplekieren', biedt ze in mindere mate een oplossing voor jongeren die nog moeilijk te motiveren zijn voor de component 'leren'.

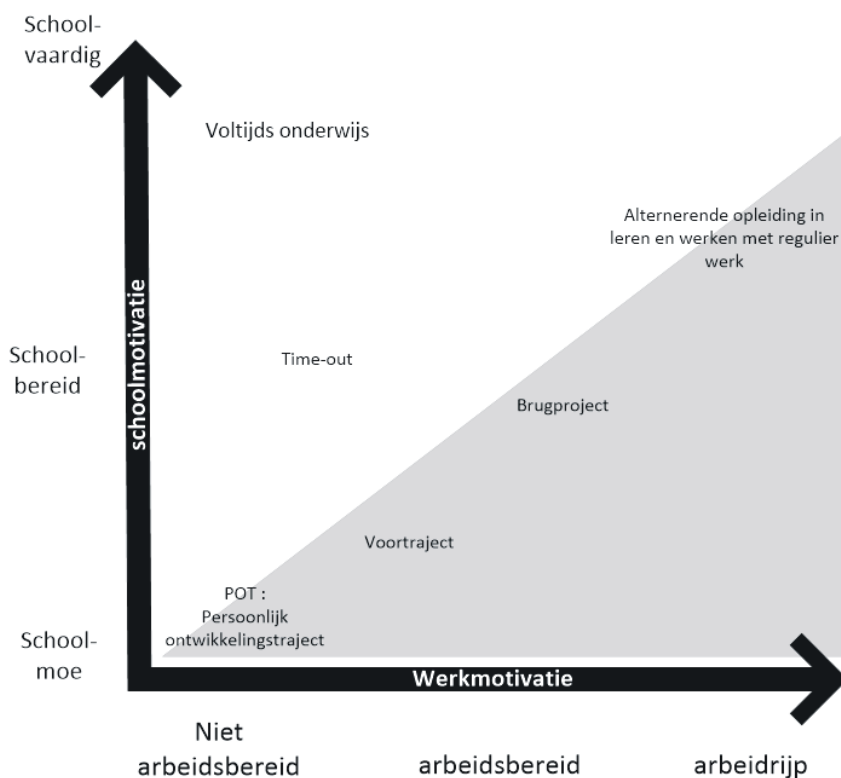
Voor de volledigheid vermelden we nog de intensieve begeleiding alternerend leren (IBAL), die er is voor jongeren in het duaal leren en het stelsel van leren en werken die arbeidsbereid en arbeidsrijp zijn, maar toch nog baat hebben bij extra coaching op de reguliere werkvloer (of zo nodig bij hun oriëntatie naar werk).

LEEMTES IN HET AANBOD VOOR DE MEEST KWETSBARE DOELGROEP

Los van de bedenkingen die hierboven gemaakt worden bij de nieuwe vormen van ondersteuning, is er nog een belangrijk probleem: in het huidige aanbod is een leemte ontstaan. Terwijl het aanbod vroeger van die

aard was dat er voor elke leerling een gepast traject gevonden kon worden (zij het met een capaciteitsprobleem), is dat nu niet meer het geval. De impact op de meest kwetsbare doelgroep – schoolmoe en weinig of niet arbeidsbereid - is het grootst. Dat illustreren we met twee figuren die het aanbod voor leerlingen verbinden met de schoolvaardigheid en arbeidsmotivatie van de leerlingen. De eerste figuur toont het hierboven beschreven aanbod dat bestond tot september 2019, met POT, voortrajecten, brugprojecten, en time-out.

Figuur 1: Voorstelling van het landschap voor 2019
(bron: interne nota Groep INTRO vzw)

De overgrote meerderheid van de leerlingen uit het secundair onderwijs is schoolvaardig en vindt zijn plek in het voltijds onderwijs. Het klassiek voltijds onderwijs komt het meest tegemoet aan de leerbehoeftes van schoolvaardige leerlingen. Daarnaast speelt het tijdens de stageperiodes van technische en beroepsgerichte opleidingen ook in op arbeidsbereide jongeren.

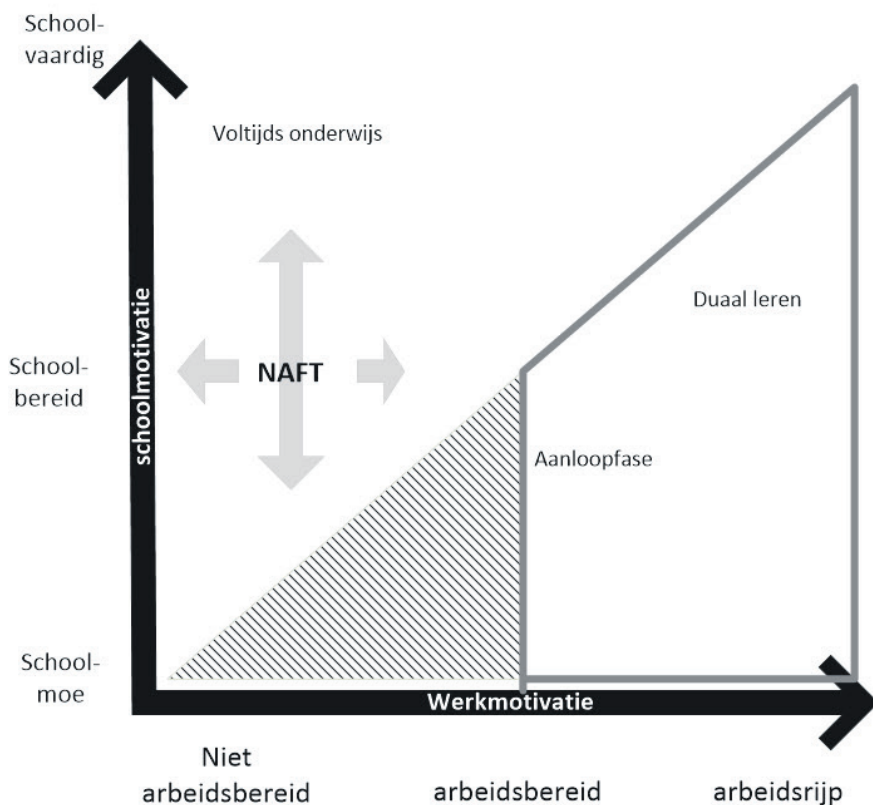
Voor leerlingen uit het secundair onderwijs, voltijds en deeltijds, die een moeilijke periode doormaakten, boden specifieke begeleidingstrajecten, met name time-out, een vangnet. De leerlingen konden naderhand opnieuw aansluiten in een schools traject. Voor heel wat leerlingen en hun schoolcontext zijn die programma's een essentiële ondersteuning. Er was weliswaar een schaarste en onevenwichtige spreiding van de trajecten waardoor niet iedere leerling (tijdig) bereikt kon worden. Daarom namen lokale overheden en scholengemeenschappen soms zelf initiatief om het aanbod uit te breiden.

Leren en werken was oorspronkelijk bedoeld voor de jongeren die minder gemotiveerd zijn om op een schoolse manier te leren maar wel gemotiveerd en klaar zijn om te werken. Maar door de mogelijkheid van specifieke trajecten ging het bereik van het systeem leren en werken veel verder en werden ook niet-arbeitsbereide jongeren en/of niet-arbeitsrijpe jongeren bereikt (de grijze driehoek). De CLW's ontwikkelden de expertise om in samenwerking met partners, met name de aanbieders van POT, voortrajecten en brugprojecten, al die jongeren op te vangen. Leerlingen die niet langer een plaats vonden in het voltijds onderwijs werden om die reden dikwijls doorverwezen naar het laagdrempelige stelsel van leren en werken en behielden zo aansluiting met een onderwijstype dat perspectief bood op gebied van opleiding en tewerkstelling.

De vernieuwing en herstructurering van het aanbod, begonnen in 2019 en nog niet afgerond, leidt door een aantal verschuivingen in het aanbod tot nadelige gevolgen.

Zoals gezegd hebben de nieuwe trajecten NAFT en aanloopfase en IBAL gemeen dat ze niet enkel voor het stelsel van leren en werken bedoeld zijn, maar ook voor het voltijds onderwijs of het duaal leren. Voor de meest kwetsbare leerlingen uit leren en werken, schoolmoe en (nog)

Figuur 2: Voorstelling van het huidige aanbod

niet arbeidsbereid, is er geen exclusief en op hun maat gemaakt aanbod meer. Dat was vroeger met POT en voortrajecten wel het geval was. Een gestructureerd, duurzaam, laagdrempelig aanbod waar leerlingen terechtkunnen om aan hun leervragen te werken is niet langer overall haalbaar. Daardoor staan zij verder af van aansluiting bij de reguliere onderwijssystemen. Het gearceerde veld in de figuur duidt met andere woorden op een nog in te vullen niche in de begeleidingsopties voor die jongeren: een structureel langdurig (groeps)aanbod waar ze tijdens hun leerplicht terechtkunnen om een begeleid leertraject af te leggen

Ook de kans om nog een kwalificatie te behalen is kleiner dan vroeger, wat zal leiden tot meer ongekwalificeerde uitstroom.

dat inspeelt op hun vragen en talenten, met aandacht voor andere levensdomeinen dan school en werk. Daarna zouden ze mogelijk (opnieuw) aansluiting vinden met een kwalificatiegericht traject (een aanlooffase, duaal leren of voltijds onderwijs).

Het gebrek aan een gepast aanbod voor jongeren die schoolmoe zijn maar ook nog niet arbeidsrijp en aan een alternatief traject dat

gelijkstaat met een voltijds engagement, leidt bovendien tot druk op de NAFT-trajecten en op de aanlooffase. Binnen NAFT worden jongeren aangemeld die niet meer schoolbereid zijn, terwijl NAFT gericht is op een terugkeer naar het schoolse systeem. In de aanlooffase worden jongeren aangemeld die niet arbeidsrijp zijn terwijl dat net een toegangsvoorwaarde is.

Een laatste leemte is er bij de aanlooffase. Die biedt de doelgroep van leren en werken minder mogelijkheden tot werk en tot kwalificatie. Arbeidsbereidheid is bij de aanlooffase een belangrijke instapvoorwaarde, maar sommige leerlingen staan veel verder af van arbeidsdeelname dan andere. De leerlingen die er het verst van verwijderd zijn, zullen zelfs met een aanlooffase mogelijk niet de stap zetten naar de reguliere werkvloer. Ook de kans om nog een kwalificatie te behalen is kleiner dan vroeger, wat zal leiden tot meer ongekwalificeerde uitstroom.

De slotsom is dat de meest kwetsbare groep en de groep waar het risico van ongekwalificeerd schoolverlaten groot is, in het nieuwe systeem sterk wordt getroffen.

BELEIDSAANBEVELINGEN

Lokale overheden, scholen, CLB's en partners uit het jeugdwerk, welzijnswerk en het vormingswerk zoeken nu al samen naar oplossingen. Maar om tot een goede en structurele oplossing te komen, zijn beleidsmaatregelen nodig. Wij bevelen het volgende aan:

- Organiseer voor de meest kwetsbare leerlingen een alternatief, duurzaam, laagdrempelig en structureel gefinancierd aanbod. Laat de tra-

jecten lang genoeg duren zodat op maat van deze leerlingen gewerkt kan worden.

- Geef hen ook alternatieve laagdrempelige leeromgevingen op de kruispunten van werk & sociale economie, onderwijs, welzijn, vrije tijd en woon- en leefomgeving.
- Verbreed de aanloopcomponent voor leerlingen die nog niet arbeidsbereid zijn, maar waar ze hun talenten in de breedte kunnen ontdekken.
- Maak diverse vormen van kwalificatie mogelijk, zodat het risico van volledig ongekwalificeerd uitstromen beperkt blijft en latere aansluiting op bijvoorbeeld beroepsopleidingen van VDAB, tweedekansonderwijs of volwassenenonderwijs bevorderd wordt.
- Zorg voor een intensieve tandemwerking tussen onderwijs en andere partners, zoals de NAFT-aanbieders, die expertise hebben in het begeleiden van kwetsbare groepen.
- Spits dat aanbod toe op jongeren in de systemen van Leren en Werken en BUSO. Dat zijn veruit de meest kwetsbare leerlingen binnen ons onderwijssysteem.

N

1 Deze tekst wordt onderschreven door Abrusco, Aktractie, aPart, Argos, Arktos, Aura, Blink!, Cirkant, Elegast, Emino, GATAM – WERKVORM, Groep INTRO, JES, Job & Co Sint-Amandsberg, Job-art, Jongerenatelier Kortrijk, Koïnoor, Kringwinkel 't rad Brugge, LEJO, LOOA, Noord-Limburgs Open Atelier, Lommel, Noord-Limburgs Open Atelier Pelt, OCMW Aalst hoofdzetel, OCMW Ninove, Oranjeruimte, Profo, Pros, ROJM, Ruyskensveld, Stad Eeklo, Stad Gent-Stadsdiensten AC Portus, Stad Sint-Niklaas, IN-Z, Welzijnshuis - OCMW Sint-Niklaas, Welzijnszorg Kempen, Werkervaringsbedrijven (WEB), Werkperspectief.

2 Cijfers van het Departement Onderwijs en Vorming voor het schooljaar 2018-2019